

İlk İslam Devleti'nin Arap Yarımadası Emirlikleriyle Diplomatik İlişkileri Diplomatic Relations of the First Islamic State with the Emirates of the Arabian Peninsula

روابط ديپلماتيك نخستين دولت اسلامي با اميرنشينان شبه جزيرة العرب
العلاقات الدبلوماسية للدولة الإسلامية الأولى مع إمارات شبه الجزيرة العربية

Safiullah Muntazer¹

Özet

Devletler arası diplomatik ilişkiler, İslam'dan önce de bir gelenek olarak varlığını sürdürmekteydi. İslam dini ise bu geleneği muhafaza ederek gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu bağlamda hicretin altıncı yılında imzalanan Hudeybiye Antlaşması, ilk İslam Devleti'nin resmî diplomatik girişimlerinin başlaması açısından önemli bir fırsat sunmuştur. Medine Devleti, Arap Yarımadası'ndaki çeşitli emirliklerle diplomatik ilişkiler tesis etmiş ve bu doğrultuda elçiler aracılığıyla mektuplar göndermiştir. Söz konusu mektuplarda, emirlerden İslam'ı kabul etmeleri ve İlk İslam Devleti'ne tâbi olmaları talep edilmiş; İslam'ı benimsemeleri durumunda mevcut siyasi iktidarlarını muhafaza edebilecekleri belirtilmiştir. Bu süreçte birçok emir İslam'ı kabul etmiş, gayrimüslim topluluklara ise cizye uygulanmış ve böylece İslam Devleti bölgedeki nüfuzunu savaşız bir şekilde genişletmiştir. Bu gelişmeler, İslam diplomasisinin erken dönem uygulamalarını göstermesi bakımından dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Bu makalede, ilk İslam Devleti'nin diplomasiye attığı önem ile Arap Yarımadası'ndaki emirliklerden savaşız yollarla elde ettiği diplomatik kazanımlar; klasik fıkıh ve İslam tarihi kaynaklarının yanı sıra modern İslam uluslararası hukuku literatürü ışığında değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Yarımadası Emirlikleri, Diplomasi, Elçi, İlk İslam Devleti, İslam Hukuku

DOI:

<https://doi.org/10.69892/diwan.2026.171>

Research Article / مقاله تحقیقی

Received Date / تاریخ دریافت

23.07.2025

Accepted Date/ تاریخ قبول

13.10.2025

Publication Date / تاریخ نشر

01.01.2026

¹ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı Doktora öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye.

ORCID

0000-0002-0755-7798

E-Mail

safiullah.muntazer1@ogr.sakarya.edu.tr

safiullah.muntazer@gmail.com

این مقاله توسط نرم افزار تورنتین Turnitin بررسی شده Plagiarism یا سرقت ادبی تثبیت نگردید.

This article has been scanned by Turnitin.

No Plagiarism detected.

نحوه ارجاع دهی از این مقاله در پاورقی / Atif :

صفی الله منتظر، "روابط دیپلماتیک نخستین دولت اسلامی با امیرنشینان شبه جزیره العرب"، مجله دیوان ۱/۷ (جدی ۱۴۰۴)، ۲۷۳-۲۹۳.

Safiullah Muntazer, "İlk İslam Devleti'nin Arap Yarımadası Emirlikleriyle Diplomatik İlişkileri", *Diwan Dergisi* 7/1 (Ocak 2026), 273-293.

Abstract

The practice of establishing diplomatic relations and dispatching ambassador among nations and states existed as a customary tradition prior to the advent of Islam. Islam not only preserved this tradition but also institutionalized it by introducing necessary regulations, thereby enabling the systematic continuation of diplomatic engagement. Within this framework, the Agreement of Hudaibiyyah, signed in the sixth year of the Hijrah, represented a significant milestone, marking the commencement of official diplomatic initiatives undertaken by the nascent Islamic State. Following this development, the state centered in Medina initiated diplomatic relations with various principalities across the Arabian Peninsula. Ambassadors were dispatched, and formal letters were sent to regional political actors. These letters invited local rulers to embrace Islam and to acknowledge the authority of the Islamic State. It was stipulated that acceptance of Islam would permit these rulers to retain their existing positions of power. While certain rulers adhered to established diplomatic conventions, others violated the principle of diplomatic immunity. As a result of these efforts, a considerable number of rulers converted to Islam, non-Muslim communities were subjected to the jizya tax, and the Islamic State was able to expand its influence across the region without resorting to armed conflict. This period thus constitutes a notable example of the early implementation of Islamic diplomacy. This study evaluates the importance attributed to diplomacy by the early Islamic State, the diplomatic gains achieved through non-violent means with principalities in the Arabian Peninsula, and the broader diplomatic process. The analysis is conducted within the framework of Islamic jurisprudence, drawing upon classical fiqh literature, early Islamic historical sources, and contemporary scholarship on diplomacy and Islamic international law.

Keywords: Diplomacy, Prophet Muhammad, The First Islamic State, Envoy, Emirates of the Arabian Peninsula

چکیده

روابط دیپلماتیک میان دولت‌ها پیش از ظهور اسلام نیز به‌عنوان یک سنت ریشه‌دار جریان داشت. شریعت اسلامی این سنت را حفظ کرده و با انجام اصلاحات ضروری آن را ساماندهی نمود. در این چارچوب، صلح حدیبیه که در سال ششم هجرت منعقد شد، از حیث آغاز رسمی فعالیت‌های دیپلماتیک نخستین دولت اسلامی اهمیت ویژه‌ای دارد. بعد از صلح حدیبیه دولت مدینه با امارت‌های گوناگون در شبه‌جزیره عربستان مناسبات دیپلماتیک برقرار کرد و در این راستا مکاتباتی را از طریق سفراء رسمی خود ارسال نمود. در این نامه‌ها از امیران خواسته شده بود که اسلام را بپذیرند و تحت سیادت دولت اسلامی در مدینه منوره قرار بگیرند؛ هم‌چنان در مکاتب مذکور تصریح داده شده بود که در صورت پذیرش اسلام، ساختارهای قدرت موجود آنان حفظ خواهد شد و امیران در کرسی‌های خود باقی خواهند ماند. در نتیجه این فرآیند، بسیاری از امیران اسلام آوردند و بر گروه‌های غیرمسلمان ساکن در شبه‌جزیره العرب جزیه وضع گردید؛ از این طریق، دولت اسلامی بدون توسل به جنگ دامنه نفوذ خود را در منطقه گسترش داد. این تحولات نمونه بارزی از دست‌آورد دیپلماتیک اولین دولت اسلامی به‌شمار می‌آید. این مقاله، اهمیت دیپلماسی را نزد نخستین دولت اسلامی و دستاوردهای دیپلماتیک بدون جنگ آنرا در شبه‌جزیره العرب در پرتو منابع قدیم فقه، تاریخ اسلام و در پرتو ادبیات معاصر حقوق بین‌الملل اسلامی مورد ارزیابی قرار داده است.

کلمات کلیدی: امارت شبه جزیره العرب، دیپلماسی، سفیر، نخستین دولت اسلامی، حقوق اسلامی

الملخص

كانت العلاقات الدبلوماسية بين الدول قائمةً بوصفها تقليدًا راسخًا حتى قبل ظهور الإسلام. وقد حافظت الشريعة الإسلامية على هذا التقليد مع إدخال الترتيبات والتنظيمات اللازمة عليه. وفي هذا السياق، شكّل صلح الحديبية، الذي أبرم في السنة السادسة للهجرة، محطة مفصلية من حيث تدشين المساعي الدبلوماسية الرسمية للدولة الإسلامية الأولى. فقد أقامت دولة المدينة علاقات دبلوماسية مع إمارات متعددة في شبه الجزيرة العربية، وبعثت رسائل رسمية عبر مبعوثيها. وطلّب في تلك الرسائل من الأمراء اعتناق الإسلام والخضوع لسيادة الدولة الإسلامية، مع التأكيد على أن قبولهم بالإسلام يتيح لهم الإبقاء على سلطتهم السياسية القائمة. وقد أسفر هذا المسار عن إسلام عدد كبير من الأمراء، كما فرضت الجزية على الجماعات غير المسلمة، وهو ما مكّن الدولة الإسلامية من توسيع نطاق نفوذها في المنطقة دون اللجوء إلى القوة العسكرية. وتمثل هذه التطورات نماذج دالة على الممارسات المبكرة للدبلوماسية الإسلامية وتسعى هذه المقالة إلى تقييم المكانة التي أولاها أول كيان إسلامي لمفهوم الدبلوماسية، فضلًا عن مكاسبه الدبلوماسية المتحققة عبر الوسائل السلمية

من إمارات شبه الجزيرة العربية، وذلك بالاستناد إلى مصادر الفقه والتاريخ الإسلامي القديمة، إضافةً إلى الأدبيات الحديثة في القانون الدولي الإسلامي

الكلمات المفتاحية: إمارات شبه الجزيرة العربية، الدبلوماسية، المبعوث، الدولة الإسلامية الأولى، القانون الإسلامي

Giriş

İslam, bir din olarak insanlara doğru yolu göstermek amacıyla gönderilmiştir. İnsan, doğru yola ulaştığında hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa erişir. Bu bağlamda İslam, sadece ibadet esaslarını belirlemekle kalmaz; aynı zamanda insanların içinde yaşadığı toplumda, diğer bireyler ve toplumlarla birlikte uyum içinde yaşayabilmeleri için hukukî kurallar ve yasalar da vazetmiştir. Bu hukukî kurallardan biri de toplumlar, devletler ve milletler arasında diplomatik yollarla iletişim kurulmasıdır.

Bu iletişimin sağlıklı ve sağlam bir şekilde sürdürülebilmesi için diplomatik ilişkilere önem verilmesi gerekmektedir. İlk İslam Devleti'nin hem teorik hem de pratik düzlemde yürüttüğü diplomatik faaliyetler, İslam hukukunun diploması alanındaki temel ilkelerini yansıttığından, bu konu üzerine çalışmak önem arz etmektedir. Çünkü ilk İslam Devleti, kendisinden sonra kurulan İslam devletleri için bir örnek ve öncü niteliği taşımaktadır.

Konumuzla ilgili en önemli çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: Muhammed Hamidullah'ın *el-Vesâikü's-siyâsiyye* adlı eseri ve İslam Peygamberi kitabı ile Mahmûd Şîr Hattâb'ın *Süferâü'n-Nebî* adlı eseri çalışmamızın başlıca Arapça kaynaklarını oluşturmaktadır. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâikü's-siyâsiyye* adlı eserinde, ilk İslam Devleti tarafından yabancı devlet ve emirliklerle yapılan yazışmaları tespit etmiş ve bu belgeleri numaralandırarak sunmuştur. *İslam Peygamberi* adlı eserinde ise Hz. Peygamber (s.a.) dönemindeki İslam toplumunun durumu, çağdaş akademik yöntemlerle ele alınmıştır. Mahmûd Şîr Hattâb, *Süferâü'n-Nebî* adlı eserinde ise Hz. Peygamber'in elçilerinin kimliklerine ve diplomatik yeteneklerine odaklanmakta; ayrıca ilk İslam Devleti tarafından gönderilen elçilerin sayılarını belirlemektedir.

Türkçe kaynaklar arasında ise Yusuf Ay'ın *Modern Diploması Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi*, Mehmet Ali Kapar'ın *Hz. Peygamber'in Diplomatik Münasebetleri*, başlıklı makaleleri, Ahmet Yaman'ın *İslâm Devletler Hukuku* ve Ali Aslan Topçuoğlu'nun *İslâm Hukukunda Diplomatik Temsil* adlı eserleri çalışmamız için önemli başvuru kaynaklarıdır. Yusuf Ay, söz konusu makalesinde ilk İslam Devleti'nin dinî ve insanî diploması anlayışını modern dinî ve sivil diplomasıyla karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ahmet Yaman, *İslâm Devletler Hukuku* adlı kitabının ilk bölümünde Medine'de kurulan ilk İslam Devleti'nin diplomatik faaliyetlerine değinmektedir. Ali Aslan Topçuoğlu ise *İslâm Hukukunda Diplomatik Temsil* adlı eserinde İslam hukuk çerçevesinde diploması konusunu genel

hatlarıyla ele almakta; kitabın ilk bölümünde ilk İslam Devleti'nin diplomatik uygulamalarına yer vermektedir.

Bu literatür taraması doğrultusunda, Arap Yarımadası'ndaki emirliklerle ilk İslam Devleti'nin yürüttüğü diplomatik ilişkilerin İslam hukuku çerçevesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın hem gerekli hem de alana katkı sağlayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, klasik temel kaynaklar olarak fıkıh ve İslam tarihi eserleri başvurulacak başlıca kaynakları oluşturmakta; bunun yanı sıra çağdaş İslam literatüründe diplomasiye ilişkin kaleme alınmış diğer eserlerden de yararlanılacaktır.

Arap Yarımadası'nda Diplomasi Tarihi

Tarih boyunca devletler ve toplumlar arası ilişkilerde önemli bir işlev üstlenen diplomasi, günümüzde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ekonomik entegrasyon, göç hareketleri ve siyasal dönüşümlerle birlikte daha da önem kazanmıştır. Bu bağlamda diplomasi, günümüz uluslararası ilişkilerinde barışın tesisi ve sorunların çözümünde başlıca araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Yunanca "diploma" kelimesinden türeyen diplomasi kavramı, başlangıçta bir belge ya da yazılı izin anlamına gelirken, zamanla devletler arası ilişkilerin yürütülmesini ifade eden bir terim hâline gelmiştir.¹

Her ne kadar diplomasi kelimesi Batı kökenli bir kavram olarak algılsa da Hz. Peygamber (s.a.) döneminde "resûl", "sefir" ve "berîd" gibi kavramlarla ifade edilen ve uygulanan bir olgu olduğu açıktır. Bu husus diplomasi kavramının sadece çağımızın batı anlayışıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda İslamî geleneğin ve Hz. Peygamber'in (s.a.) uygulamalarının diplomatik ilişkilerin ve etkileşimin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.² Bununla beraber İslam'dan önce diğer bölgelerde olduğu gibi Arap yarımadasında da diplomasi geleneği mevcuttu. Araplar, diplomasiyle savaş ve gerginlikleri çözme konusuna çok önem veriyorlardı ve Araplar arasında Mekkeliler, ilgili konuda diğer Araplardan daha yetenekli idiler. Kureyşliler, diğer kabilelerle savaş veya gerginlik durumlarında elçi gönderiyorlardı. Siyasi olaylar dışında Araplar ticarî konularda da diplomasiyi kullanıyorlardı. Bunun için hatta Arap yarımadası dışındaki büyük devletlere de elçi gönderiyorlardı.³ İslam'ın ilk dönemlerinde Mekke müşrikleri tarafından Amr b. Âs'ın Habeşistan'a hicret eden Müslümanları geri

¹ Yusuf Ay, "Modern Diplomasi Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi", *Diyanet İlmî Dergi* 60/3 (27 Eylül 2024), 915-952.

² Ay, "Modern Diplomasi Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi", 925.

³ Mehmet İpşirli, "Elçi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/3-18.

getirmek amacıyla elçi olarak gönderilmesi Arap toplumunda diplomasının aktif rol oynadığını göstermektedir.⁴

Elçileri ikramla karşılamak, iyi davranmak ve hediye vermek, Arap toplumunda en önemli güzel örflerden biriydi.⁵ Dolayısıyla İslam'dan önce de Araplar'ın elçilerin diplomatik dokunulmazlık haklarına saygı duydukları açıktır.⁶ Araplar'da İslam'dan önce diplomasi anlayışı var olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.) Mekkeli müşriklerle Hudeybiye Barış Antlaşması'nı imzalamıştı.⁷

Böylece Hz. Peygamber (s.a.) toplumda eskiden var olan diplomatik örfü İslam ahkâmı çerçevesinde onaylamış ve Medine'de ilk İslam Devleti olarak bölgedeki büyük imparatorluklar ve Arap Yarımadası'ndaki emirliklerle diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür.⁸ Arap Yarımadası'nın dışında da büyük devletler ve imparatorluklar arasında diplomatik ilişkilerin var olduğu zikredilmektedir. Ancak zaman zaman uygulamada elçi dokunulmazlığına riayet edilmediği görülmektedir. Örneğin, Sâsânî Devleti'nin elçileri Bizans tarafından hapsedilmiştir. Aynı şekilde, Bizans İmparatorluğu'nun bir elçisi, Sâsânî hükümdarı Enûşîrvân (ö. 579) döneminde sarayda zehirlenmiştir. Ayrıca, Hüsrev Perviz'in (ö. 6/628) emriyle Bizans tarafından gönderilen elçilerden birinin derisi canlı canlı yüzülmüş, diğer elçiler ise hapsedilmiştir.⁹

İlk İslam Devleti'nin Diplomatik Faaliyetlerinin Başlangıcı

İslam'ın Mekke döneminde her ne kadar ortada bir devlet daha kurulmamış olsa da Hz. Peygamber (s.a.) tarafından bazı bölgelere elçiler gönderilmiştir. İlk İslam Devleti hicretten sonra Medine'de kurulmuştur. Mekke dönemindeki elçi gönderme meselesi diplomatik bir niteliğe sahip değilken devletin kurulmasıyla birlikte diplomatik hüviyet kazanmıştır. Hicretin altıncı yılında gerçekleşen Hudeybiye Antlaşması Medine Devleti'nin diplomatik faaliyetlerinde dönüm noktası olmuştur.¹⁰ Bundan sonra Medine Devleti tarafından çevresindeki büyük devletlere

⁴ Mahmûd Şîh Hattâb, *Süferâü'n-Nebi* (Beyrut: Reyhan, 1996), 1/29.

⁵ İpşirli, "Elçi", 11/3-18.

⁶ Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Seraşsî, *el-Mebşu'at* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifet, 1393), 10/92.

⁷ Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/462.

⁸ Ali Aslan Topçuoğlu, *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 73.

⁹ Topçuoğlu, *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil*, 224; Safiullah Muntazer - Abdullah Özcan, "İslâm Hukuku Açısından Elçi Dokunulmazlığı", *Edebali İslamiyat Dergisi* 2/4 (29 Kasım 2018), 6.

¹⁰ Muhammad Hamidullah, *İslam Peygamberi* (Ankara: Yeni Şafak, 2003), 2/1017; Safiullah Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fıkhî Sonuçları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 2018), 17.

ve Arap Yarımadası'ndaki emirliklere diplomatik hüviyete hâiz elçilerin gönderilmesi ve onlar tarafından gelen elçilerin kabul süreci daha da aktif hale gelmiştir.¹¹

Hz. Peygamber (s.a.), yabancı devletlerden gelen elçileri bizzat güzel bir şekilde karşılamaktaydı. Bazen bu elçiler, diplomatik teamüllere riayet etmeyip Hz. Peygamber'e (s.a.) karşı saygısızlıkta bulunmalarına rağmen, O yine de onlara iyi davranmıştır.¹² Fukahâ, Hz. Peygamber'in (s.a.) bu sünnetini esas alarak, elçilerin dokunulmazlık haklarına sahip oldukları görüşünü benimsemişlerdir.¹³ Ayrıca, fukahâ elçilere tanınan ayrıcalıkların hukukî dayanağının, onların temsil görevlerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.¹⁴ Bu çerçevede İslam hukukçuları, maslahat ve zaruret ilkelerine dayanarak, diplomatik temsilcilerin görevlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için diplomatik ayrıcalıkların gerekli ve hatta vacip olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵

Hz. Peygamber (s.a.), elçi seçerken liyakat, yetenek ve ahlakî değerlere büyük önem vermiştir. Dolayısıyla ahlak, dürüstlük, ikna gücü, bilgi ve anlayış kabiliyeti gibi özellikler Hz. Peygamber'in (s.a.) elçilerde aradığı en önemli kriterlerdi. Farklı bölgelere gönderilen elçiler, genellikle o bölgelere daha önce gitmiş olan kişiler arasından seçilmiştir. Dinî görevler için ise İslamî konulara vâkıf, dinî hükümleri titizlikle yerine getiren, insanlara sevgi ve saygıyla yaklaşan, temsil yeteneği yüksek ve bilgili Müslüman elçiler tercih edilmiştir.¹⁶ Bu hususlara bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.) elçi seçiminde ne kadar hassas davrandığı görülmektedir.

İlk İslam Devleti'nin, diplomatik ilişkilerde bölgedeki büyük devletler ve Arap Yarımadası'ndaki emirlikler ile farklı davrandığı onlara gönderdiği mektupların

¹¹ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkı İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1992), 4/258.

¹² Ahmet Galib Muhammed Ali Hatip, *Ahkamü's-sefarti fi'l-fikhi'l-İslamî* (Ürdün: el-Camiatü'l-Ürdüniyetü, Küliyetü't-dirasatü'l-ulya, doktora tezi, 2005), 213; Ahmet Yaman, *İslam Devletler Hukuku* (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 44.

¹³ Muntazer - Özcan, "İslâm Hukuku Açısından Elçi Dokunulmazlığı", 6.

¹⁴ Ebû Ze-keriyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravzatüt-tâlibin ve 'umdetü'l-müftin* (Beyrut: el-Mektebi'l-İslâmî, 1991), 10/299; Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, *Fethü'l-kadir* (Darü'l-fikr, ts.), 6/23; Serahsî, *el-Mebşut*, 10/92; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebir* (Beyrut: Dar'ül-kütüb'il-ilmiiyye, 1997), 2/208.

¹⁵ Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkı, *Qavâ'idü'l-ahkâm fi meşâlihi'l-enâm* (Beyrut-Kahire: Dar'ül-kütüb'il-ilmiiyye, 1991), 110; Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb fi fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'i* (Beyrut: Dar'ül-kütüb'il-ilmiiyye, ts.), 3/321.

¹⁶ Ay, "Modern Diplomasi Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi", 932.

başlık ve muhtevasından anlaşılmaktadır. Örneğin, Rum kralı Hirakl'e "Rum'un Büyüğü Hirakl'e"¹⁷ ve Fars kralı Kisra'ya "Fars'ın Büyüğü Kisra'ya"¹⁸ diye hitap ederken Arap Yarımadası'ndaki emirlerden Bahreyn Emîri'ne "Münzir b. Sâvâ(Sâvâ)'ye"¹⁹ ve Yemame Emîri'ne "Hevze b. Ali'ye"²⁰ diye sadece isimleriyle hitap etmektedir. Arap Yarımadası'ndaki diğer emirlere de gönderilen mektuplar bunlar gibidir. Bu husustan hareketle ilk İslam Devleti'nin, bölgedeki büyük devletler ve Arap Yarımadası'ndaki emirliklerle iki farklı siyasi bakış ile diplomatik ilişki kurduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu farklılık bu çalışmanın ele alınmasının en önemli sebeplerinden birini teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) dönemindeki diplomatik uygulamalar örnek alınarak Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de yabancı ülkelere elçiler gönderilmiş ve karşılıklı olarak diğer devletlerin elçileri kabul edilmiştir. Bu diplomatik faaliyetler, Emevîler ve Abbasîler dönemlerinde daha da gelişerek kurumsallaşmıştır. İslam'ın tebliği, düşman ittifaklarını önleme, esir mübadelesi, gayrimüslim ülkelerdeki Müslümanların durumlarının iyileştirilmesi, askerî yardım talepleri, barış ve ittifak antlaşmaları ile mülteci iade süreçleri gibi çeşitli nedenler, bu dönemlerde Müslüman devletlerin diplomatik ilişkilere yönelmesini gerekli kılmıştır.²¹ Osmanlı Devleti de (1300-1922) kuruluşundan itibaren bölgede var olan devletlere elçi gönderme ve elçi kabul etme uygulamasıyla diplomatik ilişkisini devam ettirmiştir.²²

1. Bahreyn Emirliği ile Diplomatik İlişki

Hz. Peygamber (s.a.), ilk İslam Devleti'nin başkanı olarak bir rivayete göre Taif savaşından sonra hicretin 8. Yılında²³, diğer bir rivayete göre Tebuk gazvesinden sonra hicretin 9. yılı Recep ayında Hz. Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn emri el-Münzir b. Sâvâ'ya bir mektupla elçi olarak göndermiştir. Bu diplomatik görevde Alâ b. Hadramî ile bazı sahabelerin de olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.) bu mektupta onu İslam'a davet edip Medine Devleti'ne tabi olmasını istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.) Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e gönderirken ona şöyle vasiyet etmiştir: "Münzir b. Sâvâ ve yanındaki devlet görevlileri İslam'ı kabul ettikleri

¹⁷ Muhammad Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye* (Beyrut: Dârü'n-nefais, 1987), 107; Ahmed Bey Feridun, *Mecmua-i Münşeâtü's-selatin* (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, ts.), 1/30.

¹⁸ Muhammad Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, 140.

¹⁹ Muhammad Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, 144.

²⁰ Muhammad Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, 156.

²¹ Topçuoğlu, *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil*, 81.

²² Topçuoğlu, *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil*, 104.

²³ Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/162.

takdirde, ikinci bir emrim sana gelene dek orada kal. Orada kaldığın sırada zekât işleriyle meşgul ol ve zenginlerin mallarından zekâtı alıp yoksul insanlara dağıt".²⁴

Siyasi yön ve iktidar açısından o zamanki Bahreyn Emirliği, Fars İmparatorluğu'nun etkisi altındaydı.²⁵ O zamanki Bahreyn, coğrafya genişliği ve yüz ölçüm açısından günümüzdeki Bahreyn'den farklıydı. Söz konusu dönemdeki Bahreyn, gümümüz Irak'ın Basra Vilayeti'nden Umman'a kadar uzamaktaydı. Yani hemen hemen Arap Yarımadası'nın doğusundaki sahil şeridi Bahreyn toprakları sayılıyordu.²⁶ Diğer bir rivayete göre günümüz Suudi Arabistan'ın doğu sahilindeki el-Ahsâ (Lahsâ) bölgesidir. O zamanki Bahreyn Emirliği'nin idari teşkilatı hakkında elimizde net bilgi bulunmamaktadır.²⁷

Alâ b. Hadramî Medine'den Bahreyn'e geldiğinde, Bahreyn emiri Münzir b. Sâvâ onu diplomatik örfe uygun olarak karşıladı. Alâ b. Hadramî, Hz. Peygamber (s.a.) tarafından getirildiği mektubu ona takdim etti. Bahreyn emiri yanında bulunan Araplarla birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.) daveti üzerine İslam dinine girdi. Bahreyn emirinin İslam'a girdiği haberini Alâ b. Hadramî, Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaştırdı. Bahreyn emiri İslam'ı kabul ettikten sonra da Bahreyn'i yönetmeye devam etti. Bahreyn'de yaşayan Hıristiyan, Yahudî ve Mecusîlere ilk İslam Devleti tarafından vatandaşlık hakkı tanınıp cizye vergisi vermeleri kararlaştırıldı. Böylece Bahreyn Emirliği, halkıyla beraber Medine'deki ilk İslam Devleti'ne tabi oldu.²⁸

İlk İslam Devleti, Bahreyn'de yaşayan gayrimüslim hüviyete sahip olan Hıristiyan, Yahudî ve Mecusîlere Müslümanlarla beraber aynı ortamda yaşayabilecekleri eşit yaşam hakkı tanıdı. Ancak Müslümanların Mecusîlerin kestiği hayvanların etini yemeleri ve onların kızlarıyla evlenmeleri Hz. Peygamber (s.a.) tarafından yasaklandı. İmam Ebû Yusuf'a göre bu hüküm sadece Mecusîlere özel olmayıp diğer gayrimüslimlere, yıldıza tapan, putperest ve benzer müşriklere de uygulanabilmektedir. Fakat Arap Yarımadası'ndaki müşrikler bu genel kuraldan müstesnadır.²⁹ Hanefî mezhebinde, İmam Ebû Yusuf'un bu görüşü esas kabul

²⁴ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 71; Şemsüddîn Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî İbn Tolun, *İ'lâmü's-sâilîn an kütübi seyyidi'l-mürselîn* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1987), 59.

²⁵ Hattâb, *Süferâü'n-Nebî*, 1/604.

²⁶ Şihabüddin Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-buldân* (Beyrut: Dârü Sadîr, 1955), 1/347.

²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/375.

²⁸ Ebü'l-Hasen İzzeddîn İbnü'l-Esîr Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh* (Beyrut: Darü Sadîr, 1965), 2/215; İbn Tolun, *İ'lâmü's-sâilîn an kütübi seyyidi'l-mürselîn*, 62.

²⁹ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî, *Kitâbü'l-Ĥarâc* (Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye li-türâs, ts.), 143.

edilmektedir.³⁰ İslam topraklarında farklı din ve inanca sahip insanların yaşanması İslam'ın evrensellik davasının hakikatini göstermektedir. Yani İslam medeniyeti kendisi dışındaki din ve kültürleri kucaklayabilecek esnekliğe sahip olduğunu ispatlayabilmiştir.³¹

Alâ b. Hadramî, Hz. Peygamber'in (s.a.) buyruğu üzerine Medine'ye dönmeyip Münzir b. Sâvâ'nin yanında kalıp oradaki Müslümanlar'a İslam'ın ahkâmını öğretti ve devletin bazı işlerini de üstlendi.³² Hicretin 11. yılında, Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatından kısa bir süre sonra Münzir b. Sâvâ vefat etti. Bundan sonra Bahreyn Emirliği'ni kısa bir süreliğine Alâ b. Hadramî yönetti.³³

Alâ b. Hadramî'nin diplomatik faaliyeti, ilk İslam Devleti için büyük bir diplomatik kazanç sayılmaktadır. Bu diplomatik başarıda en önemli etki Alâ b. Hadramî'nin diplomaside yetenekli bir kişi olmasıdır. Eğer Alâ b. Hadramî, ikna edici bir dil becerisine ve davranış yeteneğine sahip olmasaydı, bu başarıya ulaşması kolay olmazdı. Bahreyn, coğrafya açısından Fars İmparatorluğu'nun yanında ve siyasi açıdan da onun yetkisi altındaydı. Fars İmparatorluğu karşısında riskleri kabul ettirme konusunda Bahreyn emirini ikna etmek Alâ b. Hadramî'nin diplomatik başarısını göstermektedir.

Bahreyn'de Mecusîlere tanınan yaşama hakkı, Ehl-i kitap olmayan gayrimüslimler açısından önemli bir gelişme, ilk İslam Devleti açısından ise diplomatik bir fırsat oldu. Bu uygulama, farklı inançlara mensup toplulukların İslam hâkimiyeti altında güvenli biçimde yaşayabileceklerini göstermiştir. Böylece, bu diplomatik adım sayesinde İslam Devleti'nin daha geniş coğrafyalarda hâkimiyet kurma imkânı güçlendi.

2. İlk İslam Devleti'nin Umman Emirliği ile Diplomatik İlişkisi

Hz. Peygamber (s.a.) ilk İslam Devleti'nin başkanı olarak, Hz. Amr b. Âs'a elçilik görevi vererek onu bir mektupla Umman'a gönderdi. Mektupta Umman emiri İslam'a davet edilip Medine Devleti'ne tabi olması istenmekteydi. Amr b. Âs'ın elçi olarak Umman'a gidişinin hicretin 8. yılı Zilkade ayında gerçekleştiği rivayet

³⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, 143; Abdülganî el-Guneymî ed-Dımaşkî el-Meydânî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1972), 4/144; Muhammed Emîn ibn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbatı Mustafa el-Babî el-Halebî ve evladuhü bi Mısır, 1966), 4/198.

³¹ İbrahim Kalın, *İslam ve Batı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023), 19.

³² Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/601.

³³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/368.

edilir.³⁴ Siyasi yönden Umman Emirliği'nin Fars İmparatorluğu'na bağlı olduğu yüksek bir ihtimaldir. Umman Emirliği'nde el-Cülendâ'nın oğulları Ceyfer ve Abd adında iki kardeş vardı.³⁵ Ceyfer yaş olarak büyüktü. Bu yüzden emirliği o yönetiyordu. Amr b. Âs Hz. Peygamber'in (s.a.) elçisi olarak Umman'a ulaştığı zaman Umman emiri onu iyi karşıladı. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.) tarafından getirildiği mektubu ona takdim etti. Bu karşılama, buluşma ve görüşme meclisinde Ceyfer'in kardeşi Abd da vardı. İki kardeş, Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunu okuduktan sonra hemen karar vermeyip birkaç gün düşündükten sonra İslam'ı kabul edip Medine Devleti'ne tabi oldular.³⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunda zikredildiği gibi bunlar eskisi gibi iktidarda kaldılar.³⁷ Amr b. Âs da onların yanında kalıp zekât toplama, dağıtma işlerinin yanı sıra devletin bazı diğer işlerinde onlara yardımcı oldu. Amr b. Âs, Hz. Peygamber'in (s.a.) vefat haberini duyunca Medine'ye geri döndü.³⁸ Umman emirinin İslam'ı kabul etmesi ilk İslam Devleti için büyük bir diplomatik kazanç sayılmaktadır. Bu diplomatik başarıda iki önemli sebebin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi ilk İslam Devleti'nin sevgi, saygı ve adaletli mesajı, ikincisi de Hz. Amr b. Âs'ın diplomatik yeteneği. Ayrıca Umman emiri ve çevresindekilerin de iyi bir fitrat-ı selime sahip oldukları ve hak-batıl arasından hak çağırısını tercih ettikleri de önemli bir unsurdur.

3. Yemâme Emirliği ile Diplomatik İlişki

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Selit b. Amr'ı Yemame emiri Hevze b. Ali el-Hanefî'ye elçi olarak gönderdi.³⁹ Siyasi açıdan Yemame emiri Hevze b. Ali, Fars İmparatorluğu'na bağlı ve etkisi altındaydı. Yemame Emirliği'nin idari teşkilat yönetim merkezinin nerede olduğu kesin bir şekilde belli olmamakla beraber, şu anki Suudi Arabistan'ın Riyad kenti veya yakınlarında olduğu düşünülmektedir.⁴⁰ Hevze b. Ali dinî kimlik açısından

³⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dârü't-türas, 1965), 3/645.

³⁵ Muhammad Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/408; Mehmet Ali Kapar, "HZ. PEYGAMBER'İN DIPLOMATİK MÜNASEBETLERİNE GENEL BAKIŞ", *İslami Araştırmalar* 1/5 (1987), 75.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrut: Darü Sadir, 1968), 1/262; Muntazer, *HZ. PEYGAMBERİN GÖNDERDİĞİ ELÇİLER VE FIKHÎ SONUÇLARI*, 67.

³⁷ Muhammad Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/410.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/354.

³⁹ Muntazer, *HZ. PEYGAMBERİN GÖNDERDİĞİ ELÇİLER VE FIKHÎ SONUÇLARI*, 65.

⁴⁰ Muhammad Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/402.

Hiristiyandı.⁴¹ Selit b. Amr Yemâme'ye ulaşınca Hevze b. Ali o zamanki diplomatik örf'e uygun bir şekilde karşılayıp ikramda bulundu. Selit b. Amr Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunu ona sundu. Hevze b. Ali, Medine Devleti'nin kendisine belli bir pay vermesi şartıyla İslam'ı kabul edip ilgili devlete tabi olacağını belirtti. Hevze, cevaben talep ve şartlarını yazılı bir şekilde bazı hediyelerle birlikte Hz. Peygamber'e adı geçen elçi ile gönderdi. Selit b. Amr Medine'ye döndüğü zaman mektubu ve hediyeleri Hz. Peygamber'e teslim etti ve söylediklerini de aktardı. Hz. Peygamber (s.a.) onun isteklerini reddetti.⁴² Bir müddet sonra Hevze b. Ali tarafından bazı elçiler Medine'ye gelip onun eski isteklerini tekrar Hz. Peygamber'e (s.a.) ilettiler. Bu defa da Hz. Peygamber (s.a.) reddetti.⁴³ Mekke fethinden sonra Hevze b. Ali vefat etti.⁴⁴ Bundan sonra Yemâme bölgesinde yalancı peygamber Müseylimetülkezzâb ortaya çıkıp Yemâme'nin yönetimini ele geçirdi.⁴⁵ Müseylimetülkezzâb da Medine'ye kendi elçilerini gönderdi. Onun elçileri Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda edepsizlik yaptılar. Onların kötü davranışlarına rağmen Hz. Peygamber (s.a.) onlara bir ceza vermedi. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) diplomatik dokunulmazlık haklarına saygı gösteriyordu.⁴⁶

Yemâme Emirliği'yle yapılan diplomatik ilişkilerden şu üç sonuca varılabilir:

Birincisi: Hz. Selit b. Amr ilk İslam Devleti'nin elçisi olarak diplomatik görevini yerine getirmiş, ilgili devletin mesajını Yemâme Emirliği'ne ulaştırmış ve Yemâme emirinin cevabını da Medine'ye geri getirmiştir.

İkincisi: Yemâme emiri Hevze b. Ali, hak, hakikat ve adaleti görmeyip kendi nefsanî arzularının peşine düşmüştür. Sorumlu olduğu halkın hukukunu da asla düşünmemiş ve sadece kendini büyük görüp iktidarın kölesi olmuştur. Bununla birlikte bölgedeki güç dengesini de mütalaa etmemiştir. Bölgedeki eski devletlerin neden zayıfladığını ve yeni siyasi iktidarların niçin ortaya çıktıklarını hiç anlayamamıştır. Bu sebeplerden dolayı kendi halkını karanlık içerisinde kitlemiştir.

⁴¹ İbnü'l-İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/262; Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fıkhî Sonuçları*, 65.

⁴² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/215. Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/215.

⁴³ Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab* (Beyrut: mektebetü'l-ilmîyye, ts.), 1/48; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/262.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/215.

⁴⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/262.

⁴⁶ Ali b. İbrahim b. Ahmed Halebî, *Sîretü'l-Halebî* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2006), 3/356.

⁴⁷ Yaman, *İslam Devletler Hukuku*, 221.

Üçüncüsü: Hevze b. Ali'nin kendi hayatında, emirliğinde uyguladığı yanlış politikadan dolayı vefatından sonra o bölgede Müseylmetülkezzâb'ın yönetimi ele geçirmesine yol açmıştır.

4. Dımaşk Emirliği ile Diplomatik İlişki

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Peygamber (s.a.) ilk İslam Devleti'nin başkanı olarak Hz. Şücâ' b. Vehb'i elçi olarak bir mektupla Dımaşk emiri Haris b. Ebu Şemir el-Gassânî'ye gönderdi. Dımaşk Emirliği siyasi açıdan Bizans İmparatorluğu'na bağlı idi.⁴⁷ Şücâ' b. Vehb Dımaşk'a ulaşıp birkaç gün bekletildikten sonra Haris b. Ebu Şemir el-Gassânî kendi huzuruna kabul etti.⁴⁸ Şücâ' b. Vehb götürdüğü mektubu ona takdim etti. Mektupta İslam'a girmesi ve İslam'ı kabul ettikten sonra kendi iktidarında kalması belirtilmişti. Kaynaklardan Haris b. Ebu Şemir'in bizzat kendisinin mektubu okumadığı ve Müslüman olmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁹ Şücâ' b. Vehb Medine'ye dönerken ona yüz miskal altın ve bazı elbiseler hediye etti. Bununla birlikte yolda lazım olabilecek bazı eşyalar da hazırlattı. Şücâ' b. Vehb Medine'ye dönüp olayları Hz. Peygamber'e aktardı. Haris b. Ebu Şemir Mekke fethedildiği yıl vefat etti.⁵⁰

Dımaşk'la yapılan bu diplomatik ilişkinin sonucunda Dımaşk emirinin Müslüman olmayıp Medine Devleti'ne tabi olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Şücâ' b. Vehb Medine'ye dönerken ona hediyeler verilmesi ve hoş bir yaklaşımla veda edilmesi diplomatik ahlak açısından çok değerlidir. Bu yaklaşım Dımaşk emirinin ilk İslam Devleti'ne saygı gösterdiğini de ortaya koymaktadır.

5. Busrâ Emirliği ile Diplomatik İlişki

Hz. Peygamber (s.a.) ilk İslam Devleti'nin başkanı olarak Şam bölgesindeki Busrâ emirine Hz. Haris b. Umeyr'i elçi olarak gönderdi. Busrâ emirinin Gassânîlerden olduğu düşünülmektedir.⁵¹ Haris b. Umeyr'in Bizans İmparatorluğu'na da elçi olarak gönderildiği rivayet edilmekte ise de⁵² Busrâ Emirliği'ne elçi olarak gönderildiği rivayeti daha güçlüdür.⁵³ Busrâ emiri'nin isim ve kimliği hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber Hz. Peygamber'in (s.a.) gönderdiği mektubun muhtevasının ne olduğu hakkında da elimizde bilgi

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2/210.

⁴⁸ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/261.

⁴⁹ Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/139.

⁵⁰ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/261.

⁵¹ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 75.

⁵² Ebü'l-Hasen İzzüddîn İbnü'l-Esîr Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-jâbe fi ma'rifeti's-şahâbe* (Beirut: Darü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1994), 5/628.

⁵³ Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/646.

bulunmamaktadır.⁵⁴ Haris b. Umeyr, Mûte topraklarına ulaşınca Bizans İmparatorluğu'nun oralardaki yöneticisi Şurahbîl b. Amr el-Gassânî onu durdurdu. Medine Devleti'nin elçisi olduğunu anlayınca işkence ederek şehit etti. Şehadet haberi Medine'ye ulaşınca Hz. Peygamber (s.a.) şehid edilen elçisinin intikamını almak için 3000 kişilik orduyu hazırlayıp Mûte bölgesine gönderdi. Mûte'de 100000 kişilik Bizans İmparatorluğu'nun ordusuyla savaştılar. İlk İslam Devleti'nin elçisinin Bizans topraklarında şehit edilmesi, sadece iki devlet arasında olumsuz etki bırakmayıp Müslüman toplumu ve Hıristiyan toplumu arasında gelişebilecek ilişkileri de olumsuz etkiledi.⁵⁵ Bizans İmparatorluğu Ehl-i kitap kimliğine sahip olduğundan dolayı Müslümanlar ve ilk İslam Devleti Fars İmparatorluğu'na nazaran Bizans İmparatorluğu'na daha çok sempati duymaktaydı. Ancak elçinin şehit edilmesi ve Mûte Savaşı'nın gerçekleşmesiyle bu bakış açısı olumsuz etkilendi.⁵⁶

Hz. Haris b. Umeyr'in bu diplomatik yolculuğu diploması tarihinde çok üzücü bir durumdur. Şurahbîl b. Amr el-Gassânî'nin diplomatik dokunulmazlık örfünü hiçe sayması, onun bir devlet ve bir milletin emirliği liyakatine sahip olmadığını göstermektedir. Bununla beraber bu olay neticesinde Şurahbîl b. Amr el-Gassânî'nin zalim olduğunu ispatlayıp bu zalimlerin şerrinden insanların kurtarılması için ilk İslam Devleti'ne çok ihtiyaç duyulduğu da anlaşılmaktadır.

İlk İslam Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'nun karşında Mûte Savaşı'nı başlatması diplomasıye değer verme konusunda diploması tarihinin en önemli olaylardan olduğu anlaşılmaktadır. İlk İslam Devleti, kendi askerî gücüne denk olmayan Bizans İmparatorluğu'nun ordusuyla savaşmaya mecbur kalmıştır. Mûte Şavaşı'nın ilk İslam Devleti tarafından başlatılması sadece şehit düşün elçinin intikamı için değil, diplomasinin savunması için da olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

6. Yemen Emirlikleri ile Diplomatik İlişki

İlk İslam Devleti'nin Yemenle diplomatik ilişkisi, Fars İmparatorluğu'yla başlayan diplomatik ilişkisiyle birlikte başladı. Çünkü Yemen'in siyasi yönetimi Fars İmparatorluğu'na bağlıydı. Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Peygamber (s.a.) tarafından Abdullah b. Huzafe ilk İslam Devleti'nin elçisi olarak Fars İmparatorluğu'na gönderildi. Bu diplomatik ilişki Fars İmparatoru Kisra'nın hoşuna gitmedi. Bu yüzden Kisra Yemen yöneticisi Bâzân'a Hz. Peygamber'i (s.a.) yakalmasını ve kendisine göndermesini emretti. Bâzânda Kisra'nın emri üzerine iki kişiyi bir mektupla elçi olarak Medine'ye gönderdi. Bu mektup ve elçiler

⁵⁴ Muhammad Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/330.

⁵⁵ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 76.

⁵⁶ Kalın, *İslam ve Batı*, 61.

vasıtasıyla Hz. Peygamber'in kendisine teslim olmasını istedi. Bâzân'nın elçileri Medine'ye ulaşıp Hz. Peygamber'e mesajı ilettiler. Bu elçilerin davranış ve konuşmaları diplomatik örfe uygun olmamasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.) onlara iyi davrandı.⁵⁷ Hz. Peygamber (s.a.), Fars İmparatorluğu'nun en yakın zamanda başına gelebilecek olağanüstü olaylar ve değişimler hakkında onlara bilgi verdi. Bu sırada Bâzân'ın elçileri Yemen'e geri dönmeye karar verdiler. Hz. Peygamber (s.a.) Bâzân'ın elçileri vasıtasıyla Bâzân'ı da İslam'a davet etti. Bâzân'ın İslam'ı kabul etmesi durumunda kendi iktidarını sürdürbileceğini de bildiriyordu. Elçiler Yemen'e dönerken Hz. Peygamber (s.a.) onlara bir miktar altın ve gümüş hediye etti.⁵⁸ Elçiler Yemen'e ulaşıp Hz. Peygamber'den duyduklarını ve onun mesajlarını Bâzân'a aktardılar.

Uzun bir süre geçmeden Kisra'nın oğlu Şireveyh babasını öldürüp kendisi iktidara geçti. Bu siyasi olay ve iktidar değişimi, Bâzân'a da mektup vasıtasıyla bildirildi. Ayrıca bu mektupta Hz. Peygamber'le (s.a.) iyi davranmasını emretti. Yemen Yöneticisi Bâzân, Şireveyh'in mektubunu okuduktan sonra Müslüman oldu. Yemen'de onunla bulunan diğer Farslar da İslam'ı kabul ettiler.⁵⁹ Bâzân Müslüman olduktan sonra da kendi iktidarını sürdürdü. Bir müddet sonra Bâzân vefat etti. Bundan sonra ilk İslam Devleti Yemen'in farklı bölgelerinde birkaç kişiyi elçi, vali ve hâkim olarak görevlendirdi. Yemen'de kalan Bâzân'ın oğlu Şehri de tayin edilen valilerden biriydi.⁶⁰ Her ne kadar Yemen'de Bâzân genel sorumlu olduğuna rağmen Yemen'in coğrafi yapısından dolayı merkezî bir sistem olmayıp farklı bölgelerinde değişik isimlerle küçük emirlikler de vardı.⁶¹ Bu emirliklerin her birinin "Kayl" diye bir lakabı vardı.⁶² Bu emirlerden biri Haris b. Abdülkülal el-Himyerî idi. Hz. Peygamber (s.a.) onunla da diplomatik iletişime başladı.⁶³

Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Muhacir b. Ümeyye el-Mahzûmî'yi hicretin 9. yılı Şaban ayında Haris b. Abdülkülal el-Himyerî'ye elçi olarak gönderdi.⁶⁴ Muhacir b. Ümeyye, Yemen'e ulaşıp Haris b. Abdülkülal el-Himyerî'nin huzuruna çıktı.

⁵⁷ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 56; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 3/654.

⁵⁸ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 3/655.

⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-neyhâye*, 4/265.

⁶⁰ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 3/228.

⁶¹ Ali Cevad, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab kable'l-İslam* (Darü's-sâkî, 2001), 7/180.

⁶² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Daru Sadr, 1993), 11/576.

⁶³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 5/265.

⁶⁴ Hattâb, *Süferâü'n-Nebi*, 1/183.

Muhacir b. Ümeyye ona Hz. Peygamber'in (s.a.) mesajlarını ilettiler ve İslam'a davet etti. Haris b. Abdülkülal el-Himyeri, İslam'ı kabul edip etmeyeceği konusunda bir süre düşünceğini ifade etti.⁶⁵ Fazla bir zaman geçmeden aynı yıl Ramazan ayında diğer emir kardeşleriyle Müslüman oldular. Bu sırada Himyer emirlerinden Malik b. Mürare'yi bir mektupla elçi olarak Hz. Peygamber'e (s.a.) gönderip İslam'ı kabul ettiklerini ilettiler.⁶⁶

Haris b. Abdülkülal ve diğer Himyer emirleri Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Muaz b. Cebel'i elçi olarak Yemen'e gönderdi. Muaz b. Cebel kendisiyle, fikhî hükümleri kapsayan bir mektubu da Hz. Peygamber (s.a.) tarafından Haris b. Abdülkülal ve diğer emirlere götürdü. Muaz b. Cebel'in Yemen yolculuğunda Hz. Ebu Musa el-Eş'arî de eşlik etti.⁶⁷ Muaz b. Cebel Yemen'de yaşayan ve henüz Müslüman olmayan insanları İslam'a davet etti. Onlar da bu davete icabet ederek İslam'ı kabul ettiler. Muaz b. Cebel, Hz. Peygamber'in (s.a.) genel vekili olarak Yemen'de iki yıl ve üç ay kaldı ve Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatından sonra hicretin 11. yılında Medine'ye geri döndü.⁶⁸

Hiz. Muâz b. Cebel'in Yemen'e görevlendirilmesi sırasında Hz. Peygamber ile ictihad konusunda gerçekleştirdiği konuşma, fıkıh literatüründe büyük bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber ona, "Sana bir dava arz edildiğinde nasıl hüküm verirsin?" diye sorduğunda, Hz. Muâz b. Cebel şu şekilde cevap vermişti: "Öncelikle Allah'ın kitabıyla, orada bulamazsam Resûlullah'ın sünnetiyle, eğer bunda da bir hüküm bulamazsam kendi görüşümle ictihâd ederek hüküm veririm." Bu cevabı Hz. Peygamber (s.a.) memnuniyetle karşılamış ve onun ictihad yöntemini onaylamıştır. Bu olay, fıkıh ilminin temel kaynakları açısından bakıldığında, ictihad delilinin bir yöntem olarak kabul edilmesinde önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁹

Yemendeki küçük emirliklerde (Kayl) Zu'l-Külâ' ve Zu-Amr isimli iki kişi vardı. Bunlar inanç açısından Yahudi idiler. Bunları İslam'a davet etmek için Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Cerir b. Abdullah el-Becelî'yi elçi olarak gönderdi. Hz. Cerir'i

⁶⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993), 11/372.

⁶⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/356.

⁶⁷ Hattâb, *Süferâü'n-Nebî*, 1/199.

⁶⁸ Muntazer, *Hiz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 81.

⁶⁹ Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an (metn)i'l-İknâ'* (el-Memleketi'l-Arabiyyetü's-Suudîyye: Vizaratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyetü's-Suudîyye, 2000), 15/102; Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Teahâvî* (Mekketü'l-mükkereme: Darü'l-Beşairi'l-İslami- Darü's-sirac, 2010), 8/23; Muhammed Mustafa Zühaylî, *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkhî'l-İslami* (Dımaşk: Darü'l-Hayr, Vizaretü'l-Evkaf ve-şuuni'l-İslamiyye, 2006), 2/427.

diplomatik örfe uygun olarak karşıladılar ve her ikisi İslam'ı kabul ettiler. Zu'l-Küla' Müslüman olunca 4000 köleyi azat etti. Hz. Cerir diplomatik görevini tamamladıktan sonra Medine'ye geri döndüğünde Hz. Peygamber (s.a.) vefat ettiğinden dolayı gerekli raporu halifesi Hz. Ebû Bekir'e (r.a) sundu.⁷⁰

İlk İslam Devleti'nin gönderdiği elçi başka bir bölge de Necran'dı. Bu bölgesinde Yemen'e bağlıydı. Necran bölgesini Haris b. Ka'b'ın oğulları yönetiyordu. Haris b. Ka'b'ın oğulları daha önce Hz. Halid b. Velid vasıtasıyla Müslüman olmuşlardı. Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Amr b. Hazm'ı Haris b. Ka'b'ın oğullarına ve Necran'ın diğer bölgelerine elçi olarak gönderdi. Amr b. Hazm'ın yanında getirdiği mektubun muhtevasını zekât ve diğer fikhî konular oluşturmaktaydı. Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatına kadar Amr b. Hazm Necran'da kaldı ve Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatından sonra Necran bölgelerinde irtidad olayları ortaya çıktığı için Medine'ye geri döndü.⁷¹

İlk İslam Devleti'nin Yemen'le yürüttüğü diplomatik ilişkilerin, Arap Yarımadası'nın diğer bölgelerine kıyasla farklı bir karakter taşıdığı görülmektedir. Özellikle Fars İmparatorluğu'nun Yemen valisi Bazan'ın Medine'ye olumsuz niyetle elçi göndermesi dikkat çekicidir. Bazan'ın elçileri Hz. Peygamber'e (s.a.) karşı saygısız davranmış olsalar da Hz. Peygamber'in diplomatik nezaketi koruduğu anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım ve iletilen mesaj sayesinde Bazan'ın İslam'ı kabul ettiği rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Yemen'deki çeşitli yerel emirliklere bireysel mektuplar ve elçiler göndermesi, bu emirliklere diplomatik önem atfettiğini göstermektedir. Nihayetinde adil ve ölçülü diplomasi sayesinde, Yemen genelinin barışçıl yollarla İslam Devleti'ne tabi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuç

Hicretin altıncı yılında imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın, ilk İslam Devleti'ne önemli bir diplomatik açılım fırsatı sunduğu ifade edilebilir. Bu fırsat doğrultusunda Yemen, Umman ve Bahreyn gibi Fars İmparatorluğu'na bağlı emirliklerle kurulan diplomatik ilişkiler sonucunda ilgili emirliklerin İslam'ı kabul ederek ilk İslam Devleti'ne tâbi olmaları, hem bölge halklarının büyük ölçüde Müslüman olmasına yol açmış, hem de bu emirliklerin kendi siyasi otoritelerini koruyarak İslam çatısı altında varlıklarını sürdürmelerini sağlamıştır. Gayrimüslim topluluklara cizye yükümlülüğü getirilmiş; özellikle Mecusîlerle evlilik ve onların

⁷⁰ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 89.

⁷¹ Muntazer, *Hz. Peygamber'in Gönderdiği Elçiler ve Fikhî Sonuçları*, 91; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 3/128.

kestiklerinin yenilmesi yasaklanmıştır. Bu gelişmeler, Fars İmparatorluğu açısından beklenmedik bir siyasi kayıp; ilk İslam Devleti açısından ise diplomatik ve siyasî açıdan önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

Yürütülen diplomatik faaliyetlere rağmen, Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki emirliklerin İslam'ı kabul etmemeleri ve ilk İslam Devleti'ne tâbi olmamalarından hareketle Arap Yarımadası'nda Bizans İmparatorluğu'nun henüz somut bir siyasi kayıp ya da yenilgi yaşamadığı anlaşılmaktadır. Ancak Mûte Savaşı, Bizans açısından beklenmedik ve sarsıcı bir uyarı niteliği taşımıştır. Bu savaş, ilk İslam Devleti'nin kendini askerî ve siyasî anlamda ispatladığı, büyük imparatorluklara karşı meydan okuyabilecek bir güç olarak ortaya çıktığı önemli bir dönüm noktasıdır. Böylece bölgede yalnızca Bizans ve Fars imparatorlukları değil, İslam Devleti de üçüncü büyük siyasi aktör olarak kendini kabul ettirmiştir.

İlk İslam Devleti'nin özellikle Yemen bağlamında elde ettiği siyasi ve diplomatik kazanım, oldukça büyük ve dikkat çekicidir. Bu başarının yalnızca sonuçları değil, onu mümkün kılan temel sebepler de göz önünde bulundurulmalıdır. Şüphesiz, İslam'ın hak bir dava oluşu en önemli etkidir. Ancak beşerî ve stratejik etkenler açısından da üç temel unsur öne çıkmaktadır: Birincisi, İslam'ı kabul eden yerel yöneticilerin kendi iktidarlarını korumaya devam etmeleri; ikincisi, farklı din ve inanç mensuplarına İslam Devleti sınırları içinde yaşama hakkı tanınması; üçüncüsü ise, İslam Devleti'nin görevlendirdiği elçilerin diplomatik diyaloglarda üstün bir temsil yeteneği sergilemeleridir.

Bu kazanımlar çerçevesinde, modern Batı merkezli uluslararası hukuk ve diplomasi anlayışı ile İslam'ın uluslararası hukuk ve diplomasi yaklaşımı karşılaştırıldığında; Batı sisteminin bazı yapısal eksiklikler taşıdığı, buna karşılık İslam diplomasisinin teori ve uygulama açısından daha adaletli ve kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ilk İslam Devleti'nin diplomatik deneyiminden günümüz Müslüman toplumlarının ve diplomasi kurumlarının yararlanabileceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ali Cevad, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab kable'l-İslam*. Darü's-sâkî, 2001.

Ay, Yusuf. "Modern Diplomasi Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejileri ve Dinî Diplomasinin Önemi". *Diyanet İlmî Dergi* 60/3 (27 Eylül 2024), 915-952. <https://doi.org/10.61304/did.1487413>

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfû'l-kınâc' an (metn)i'l-İknâc'*. el-Memleketi'l-Arabiyyetü's-Suudiyye: Vizaratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyetü's-Suudiyye, 1. Basım, 2000.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*. Mekketü'l-mükkereme: Darü'l-Beşairi'l-İslami- Darü's-sirac, 2010.

Ebu İshak Şirâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Muhezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Beyrut: Dar'ül-kütüb'il-ilmiiyye, ts.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfi. *Kitâbü'l-Ḥarâc*. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye li-türâs, ts.

Feridun, Ahmed Bey. *Mecmua-i Münşeâtü's-selatin*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, ts.

Halebî, Ali b. İbrahim b. Ahmed. *Sîretü'l-Halebî*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiiyye, 2006.

Hatip, Ahmet Galib Muhammed Ali. *Ahkamü's-sefartü fi'l-fikhî'l-İslami*. Ürdün: el-Camiatü'l-Ürdüniyyetü, Küliyyetü't-dirasatü'l-ulya, Doktura Tezi, 2005.

Hattâb, Mahmûd Şîr. *Süferâu'n-Nebi*. Beyrut: Reyân, 1996.

İbn Abdisselâm İzzüddîn, Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî. *Ḳavâ'idü'l-aḥkâm fi meşâliḥi'l-enâm*. Beyrut-kahire: Dar'ül-kütüb'il-ilmiiyye, 1991.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Mısır: şirketü Mektebetü ve Matbatü Mustafa el-Babi el-Halebi ve evladuhü biMısır, 2. Basım, 1966.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *el-Bidâye ve'n-niyhâye*. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1992.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Daru Sadr, 1993.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *eṭ-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. Beyrut: Darü Sadir, 1968.

İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî. *İ'lâmü's-sâilîn an kütübi seyyidi'l-mürselîn*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1987.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîḥ*. Beyrut: Darü Sadîr, 1965.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmiiyye, 1994.

İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. Darü'l-fikr, ts.

İpşirli, Mehmet. "Elçi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Kalın, İbrahim. *İslam ve Batı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.

Kapar, Mehmet Ali. "HZ. PEYGAMBER'İN DIPLOMATİK MÜNASEBETLERİNE GENEL BAKIŞ". *İslami Araştırmalar* 1/5 (1987).

Meydânî, Abdülğanî el-Guneymî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1972.

Muhammad Hamidullah. *el-Vesâiku's-siyâsiyye*. Beyrut: Dârü'n-nefais, 1987.

Muhammad Hamidullah. *İslam Peygamberi*. Ankara: Yeni Şafak, 2003.

Muntazer, Safiullah. *HZ. PEYGAMBERİN GÖNDERDİĞİ ELÇİLER VE FIKHÎ SONUÇLARI*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Muntazer, Safiullah - Özcan, Abdullah. "İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN ELÇİ DOKUNULMAZLIĞI". *Edebali İslamiyat Dergisi* 2/4 (29 Kasım 2018), 1-23.

Nevevî, Ebû Ze-keriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *Ravzatüt-ţâlibin ve 'umdetü'l-müftin*. Beyrut: el-Mektebi'l-İslâmî, 1991.

Safvet, Ahmed Zekî. *Cemheretü resâ'ili'l-Arab*. Beyrut: mektebetü'l-İlmiyye, ts.

Sâlihî eş-Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-'ibâd*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1993.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*. Beyrut: Dar'ül-kütüb'il-İlmiyye, 1997.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-. *el-Mebşut*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1393.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. Beyrut: Dârü't-türas, 1965.

Topçuoğlu, Ali Aslan. *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.

Yâkût el-Hamevî, Şihabüddin Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah. *Mu'cemü'l-buldân*. Beyrut: Dârü Sadîr, 1955.

Yaman, Ahmet. *İslam Devletler Hukuku*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.

Zühaylî, Muhammed Mustafa. *el-Veciz fi Usuli'l-Fikhi'l-İslami*. Dımaşk: Darü'l-Hayr, Vizaretü'l-Evkaf ve-şuuni'l-İslamiyye, 2006.